

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

Ahi Evran University (Turkey)

TESOL – Ukraine

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В МОВІ І КУЛЬТУРІ

Збірник наукових праць

Київ 2019

УДК 821.09(100)(082)
НЗ5

Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових
НЗ5 праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак. - К.:Талком, 2019. - 318
с.

ISBN 978-617-7685-68-4

Збірник містить тексти доповідей XII Міжнародної конференції з питань національної ідентичності в мові і культурі, що відбулася 22-23 травня 2019 року на кафедрі іноземних мов і прикладної лінгвістики факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету (м. Київ, Україна).

УДК 821.09(100)(082)

Головний редактор:

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

Редакційна колегія:

Е. Акіллі, доктор філософії (Історія), академік

Агі Євран університет, Киршехір (Туреччина)

О. В. Артюшкіна, кандидат наук з лінгвістики, доцент
(Університет Жан Мулен Ліон 3, Франція)

Н. О. Висоцька, доктор філологічних наук, професор
(Київський національний лінгвістичний університет, Україна)

Р. І. Дудок, доктор філологічних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

Ю. Л. Мосенкіс, доктор філологічних наук, професор,
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Україна)

А. І. Раду, кандидат філологічних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна)

А. В. Чеснокова, професор
(Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна)

О. Г. Шостак, кандидат філологічних наук, доцент
(Національний авіаційний університет, Україна)

С. М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
(Національний авіаційний університет, Україна)

*Рекомендовано до друку Вченою радою факультету лінгвістики та соціальних комунікацій
Національного авіаційного університету (протокол № 3 від 15 травня 2019 р.)*

ISBN 978-617-7685-68-4

© Колектив авторів, 2019

© Національний авіаційний університет, 2019

Марія Шинкар

м. Львів

Іван Шинкар

кандидат філологічних наук, доцент

м. Хуст

ЯВИЩЕ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

Важливим ключем для розуміння семантики, символіки та смислового поля тексту є його прочитання на тлі низки творів, між якими існують генетичні зв'язки. У цьому аспекті важлива роль приділяється категорії інтертекстуальності, що формується як теоретично нова методологія, починаючи з кінця 60-х років ХХ ст.

Явище інтертекстуальності, міжтекстової взаємодії є актуальним в полікультурному просторі, особливо в сучасному літературознавстві. Дарма що різноманітні прояви інтертекстуальності відомі в літературі та мистецтві здавна, цитування, запозичення, впливи та різного роду переспіви до 60-х рр. ХХ ст. не були предметом особливого зацікавлення філологів,

хоч всі ці види міжтекстових та внутрішньотекстуальних зв'язків обговорювалися в ряді робіт, присвячених проблемам інтерпретації художнього тексту. Традиційно вважається, що широкого зацікавлення проблема набула лише після поширення теорії діалогу М. Бахтіна про «своє» і «чуже», теорії анаграм Ф. де Сосюра та вчення про пародію Ю. Тинянова [15, с. 32]. Теоретичні та методологічні проблеми інтертексту представлені в роботах Р. Барта, М. Ріффатера, Ж. Женетта, Р. Лахман та ін. [9, с. 233]. Ю. Лотман таке явище в літературі та мистецтві характеризує як ієрархію «текстів у тексті» [11, с. 594].

Юлія Крістева запропонувала кожен текст розглядати як інтертекст, тобто мозаїку цитат. Основна ідея її теорії полягає в тому, що прототекст у процесі цитувань, переробок, нашарувань постійно абсорбується, трансформується, переосмислюється, тобто залишається постійно відкритим. Цитації стали розглядатися як один зі способів здійснення діалогу між текстами в культурному просторі. Таким чином, інтертекст реалізується як відкритість і полівалентність тексту, міжтекстові чи внутрішньотекстуальні зв'язки, на основі яких виникає нове тлумачення.

Протягом останніх десятиріч в українському літературознавстві настав новий етап осмислення цієї проблеми, помітно зростає зацікавленість науковців до міжтекстових зв'язків: алюзій, ремінісценцій, запозичень, контамінацій, наслідувань, пародій, підтекстів, переробок, переспівів, цитацій, різних словесних «вкраплень» тощо, зумовлюючи реінтерпретацію творів багатьох письменників. Актуалізація проблеми характеристики й опису міжтекстових чи внутрішньотекстуальних запозичень спричинилася появою потреби виявлення зв'язків між конкретним твором, читаним у певний момент часу, з іншими творами, що передували йому або з'явилися пізніше, між «своїм» і «чужим».

Існують різні підходи до вивчення концепції інтертексту: історія теорії інтертекстуальності, проблема авторства та читача через призми світосприйняття і компетенції, функції інтертексту, механізми будування інтертекстуальних відношень, їх типи та класифікації елементів міжтекстових зв'язків, міжтекстова взаємодія інтертексту й тропів та стилістичних фігур, розмежування інтертекстуальності та літературної традиції, роль інтертексту у формуванні художнього синтезу різних літературних напрямів і

течій, тлумачення інтертекстуальності як важливої риси художньої літератури перехідного періоду на зламі тисячоліть та в період кризової доби [12, с. 377]. Варто погодитися з П. Торопом, який твердить, що «проблема опису контактів між текстами є вельми актуальною, оскільки пов'язана з розумінням онтології художнього тексту взагалі [14, с. 131].

Проблеми міжтекстуальних зв'язків стали предметом вивчення спеціалістів різноманітних шкіл та напрямів: семіотиків, структуралістів, постструктуралістів, представників Женевської школи фенологічної критики. [1]. Сучасна наука ще не виробила єдиного визначення поняття інтертексту. Юлія Крістева, наприклад, наголошує, що інтертекст є «читанням-письмом», бо з'являється в процесі переписування інформації, утвореної в уже існуючому чи попередньому культурному контексті [9, с. 233]. За Р. Бартом, інтертекст – це цитата без лапок [3, с. 486]. «Інтертекст, або «текст у тексті», – зазначила

Ніна Валгіна, – це введення в оригінальний авторський текст чужого тексту [4, с. 141]. І. Смирнов упевнений, що метод інтертекстуальності «базується на семантичних трансформаціях, які здійснюються при переході від одного тексту до іншого і підпорядковані єдиному смислового значенню» [13, с. 11]. «Інтертекстуальність є властивістю твору асоціюватися з іншими творами. Внаслідок такого асоціювання виникає нова відтворююча структура художнього цілого, яка і називається інтертекстом», – пояснює Наталя Лихоманова [10, с. 233]. За визначенням Ірини Арнольд, «під інтертекстуальністю розуміється включення в текст цілих інших текстів з іншим суб'єктом мовлення [2, с. 346]. Наталія Кузьміна називає інтертекстом «об'єктивну інформаційну (текстову) реальність, яка є продуктом творчої діяльності Людини, що здатна самогенерувати за стрілою часу» [8, с. 95]. Зміст дефініцій терміну залежить від теоретичних наукових та філософських парадигм, якими керуються дослідники. Спільне у цих визначеннях є те, що всі вони не заперечують оригінальності й неповторності художнього тексту, а лише відзначають наявність у кожному тексті різнобічного переплетення свідомих та несвідомих запозичень, маркованих та немаркованих цитат, переробок, діалогів, відштовхувань, тобто те, що інтертекст є своєрідною «реакцією» на тексти-попередники. Має рацію Марія Зубрицька, яка, аналізуючи обговорювану тему,

ззначила: «Інтертекстуальність, незалежно у чиему формулюванні – Ю. Крістевеї, М. Ріффер чи Ж. Женетта, є особливим різновидом текстуальної трансцендентности чи транстекстуальности, яка окреслює не лише очевидну, а й – як це найчастіше траплялося у ХХ сторіччі – ледь вловиму пов'язаність із іншими тестами» [6, с. 173]. Інтертекст – це складна система взаємозв'язків з різними текстами на асоціативних, образних, мотиваційних, сюжетних, жанрових, ідейних, тематичних та інших рівнях. Його визначають на основі взаємозв'язків найрізноманітніших текстів з будь-якими іншими текстовими об'єктами, що можуть взаємопов'язуватися в будь-якому порядку з різноманітних елементів, використовуватися в будь-яких параметрах. Як слушно зазначив В. Костюк, «у ситуації інтертекстуальності феномен нового полягає в комбінуванні попередніх текстів або їхніх елементів: нова сукупність мовних одиниць не повторює старої інформації, а створює своєрідний ансамбль текстів, у лінійній прогресії якого наступний текст підхоплює попередній. Таким чином відбувається семантична трансформація, результатами якої і є створення нового» [7, с. 28]. Ідеться про те, що діалог може відбувати не лише між літературними текстами, але й між «текстами» інших видів мистецтва.

Отже, теорія інтертекстуальності позначилася на розвитку сучасного літературознавства, дозволила по-новому трактувати класичні контекстуальні проблеми. «Особливо актуалізується інтертекст у літературі модернізму, в якому він пов'язаний з неоміфологізмом («Доктор Фаустус» Т. Манна, «Улліс» Дж. Джойса, «Гра в бісер» Г. Гессен та ін.) та постмодерній художній практиці (романи У. Еко, М. Павича, В. Сорокіна та ін.). Постмодернізм зосереджується на грі з культурою, що зумовлює певні пародіювання, іронічного тлумачення традиційних сюжетів та образів, ремінісцентного, алюзивного, цитатного відтворення багатоголосся світу культури», – вважає Наталя Лихоманова [10, с. 233]. Основою для трактування інтертексту в постмодернізмі є спосіб цитації.

«Світ як текст» – одна з найпоширеніших тез постмодернізму, тобто в постмодернізмі вся реальність мислиться як текст, дискурс, наратив тощо. Основні естетичні засади постмодернізму обґрунтували Л. Фідлер, І. Гассан, С. Зонтаг. На їхню думку, основна ідея напряду полягає в спробі уникнути розриву між

високим і низьким мистецтвом, оскільки розрив є останнім пережитком класової структури індустріального суспільства, що несе в собі поділ літератур на елітарну та літературу для маси [5, с. 6].

Інтертекст є одним із основних способів побудови художнього тексту, найбільше притаманний літературі і мистецтву постмодернізму, який будується на основі аллюзій, цитацій, ремінісценцій інших текстів. Проблема відносно нова, а тому багато аспектів цього явища є ще до кінця не з'ясованими. Літературознавство не тільки не виробило єдиного визначення поняття інтертексту, але й не має до сьогодні чітких критеріїв та підходів до класифікації явища інтертекстуальності. Однією з причин поганої розробленості цієї проблематики, на слушну думку Ірини Арнольд, є велика кількість розмірів, форм та функцій включення «іншого голосу» [2, с. 346]. У царині творчості існують явища, які іноді важко підпорядкувати під певні нормативи, правила та ознаки, а відтак класифікувати. Дослідникам ще належить глибше і детальніше розібратися в розмаїтій різноаспектності, багатогранності, багатовимірності інтертекстуальних сходжень.

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що в сучасному полікультурному просторі інтертекстуальність набуває ключового значення і перебуває в процесі всебічного зацікавлення і багатоаспектного вивчення, оскільки засвідчує спадкоємність і взаємовплив культур. Звернення літератури й мистецтва до культурних традицій інших народів допомагає зрозуміти їх своєрідність, а отже, поглиблює і збагачує власну національну духовність.

Література

1. Агеєва В. Мотиви варіації (Роль інтертекстуальних ав'язків в українській імпресіоністичній прозі) / Віра Агеєва // Слово і Час. – 1996. – № 3. – С. 32-40.
2. Арнольд И. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: Сборник статей / Ирина Арнольд. – СПб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 1999. – 444 с.
3. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Ролан Барт. – М.: Прогресс, 1994. – 618 с.
4. Валгина Н. Теория текста: Учебное пособие / Нина Валгина. – М.: Логос, 2006. – С. 203-246.

5. Галич О. Літературознавство на рубежі тисячоліть: напрями, школи, течії / Олександр Галич // Шкільний світ. Укр. мова та література. – Число 34 (335), вересень 2003. – С. 3-8.
6. Зубрицька М. Homo legens: читання як соціокультурний феномен / Марія Зубрицька. – Львів: Літопис, 2004. – 352 с.
7. Костюк В. Художня новизна та її вичерпність в історично-літературній еволюції / Василь Костюк // Слово і Час. – 2001. – № 5. – С. 24-29.
8. Кузьмина Н. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка: Монография / Наталия Кузьмина. – Екатеринбург: Изд-во УрГУ; Омск. гос. ун-та, 1999. – 268 с.
9. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – 636 с.
10. Лихоманова Н. Интертекст / Наталия Лихоманова // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 233-234.
11. Лотман Ю. Текст у тексті / Юрій Лотман // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. за ред. Марії Зубрицької. – Львів, 2002. – С. 581-594.
12. Негодяєва С. Проблеми дослідження інтертекстуальних параметрів у сучасному літературознавстві / Світлана Негодяєва // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. праць. – Вип. 22. – Ч. 1. – К.: Акцент, 2005. – С. 377-387.
13. Смирнов И. Порождения интертекста (Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б. Л. Пастернака) / Иван Смирнов. – СПб, 1999. – 309 с.
14. Тороп П. Тотальный перевод / Петр Тороп. – Изд-во Тартуского университета, 1995. – 220 с.
15. Ямпольский М. Память Тирессия: Интертекстуальность и кинематограф / Михаил Ямпольский. – М.:РИК «Культура», 1993. – 464 с.